

Африканың өзендері мен көлдері

Қысқаша мәлімет

Жерінің аумағы 29,2 млн. км² (аралдарымен бірге 30,3 млн. км²). Тұрғыны 887,9 млн. адам(2010 жылғы мәлімет). Солтүстіктен оңтүстікке қарай 8000 км-ге, батыстан шығысқа қарай 7500 км-ге (Сахарада) созылған, оңтүстігіндегі ені 810 км. Жағалауының жалпы ұзындығы 30500 км. Африканы экватор сызығы ортасынан кесіп өтеді. Құрлықты солтүстігінде Жерорта теңізі, батысында Атлант мұхиты, шығысында Үнді мұхиты мен Қызыл теңізі сулары шайып жатыр. Солтүстік-шығысында жіңішке Суэц мойнағы (112 км) арқылы Азиямен жалғасады. Гибралтар бұғазы арқылы Еуропаның Пиреней түбегінен бөлінген. Ірі шығанақтары Гвинея, Сидра. Ең үлкен түбегі – Сомали, құрлықтың шығысында – Мадагаскар, Занзибар, Сокотра, Мафия, Пемба, Комор, Маскарен, Амирант және Сейшель аралдары, батысында – Мадейра, Канар, Жасыл мүйіс, Гвинея шығанағында Аннабон, Сан-Томе, Принсипи, Фернандо-По аралдары орналасқан.

Пайдалы қазбалары

Африка жері қазба байлықтарға өте бай, әсіресе, минерал кендерінің қоры көп. Мұнай мен газдың ірі кен орындары Нигерияда, Ливияда, Египетте, Алжирда, ал тас көмірдің ірі кендері, Оңтүстік Африка Республикасы жерінде табылған. Кобальт пен мыстың аса ірі қоры Замбия мен Конгода, алмас, платина, алтын кендері Оңтүстік Африка Республикасында, уран Нигерия мен Намибия жерінде шоғырланған.

Тарихы

Африка туралы мәлімет өте ерте кезден-ақ белгілі болған, әсіресе, оның жерортатеңіздік жағалауындағы ірі мемлекеттер туралы деректер көп. Египет перғауынында қызметте жүрген финикиялықтар біздің заманымыздан бұрынғы 600 жылы шамасында бүкіл құрлықты айнала жүзіп шыққан. 14 ғасырда марокколық араб Әбу Абдаллах ибн-Баттута қазіргі Сомали мемлекеті аймағын, кейіннен Мали мен Тимбукту жерлеріне саяхат жасап, зерттеген. Құрлықты біздің заманымызда ең алғаш рет Үндістанға баратын қысқа жол іздеу мақсатында Васко да Гама (1497 – 1498) басқарған португал экспедициясы айналып шыққан, бірақ құрлықтың ішкі бөлігіне ешкім тереңдеп енбеген. Тек 19 ғасырдағы отаршылық науқаны кезінде көптеген зерттеу жұмыстары жүргізілген. Олардың ішінде ағылшын саяхатшысы Давид Ливингстонның 1840 – 1870 жылдары және орыс саяхатшысы Василий Юнкердің 1876 – 1896 жылдары зерттеулерін атауға болады.

Өзендер

- Африкадағы өзендер жүйесінің неғұрлым жиі таралған жері – экватор маңы мен материктің оңтүстік – шығыс бөлігі. Шөлді аймақтарда өзендер өте аз. Керісінше кеуіп қалған арналар – уәдтер көп кездеседі. Олар сирек жауатын жаңбырлар кезінде ғана суда толады. Жер бедерінің шығысқа қарай көтеріңкі болуына байланысты өзендердің басым көпшілігі Атлант мұхитына құяды. Материк ауданының $\frac{1}{3}$ - і ішкі тұйық алапқа жатады. Африканың шығыс бөлігіндегі өзендер Үнді мұхиты алабына жатады.
  - Жер бедерінің көтеріңкі болуына және кристалды жыныстардың кең таралуына байланысты Африка өзендерінде шоңғалдар мен сарқырамалар көп кездеседі. Соңдықтан өзен суларының гидроэнергетикалық қоры мол. Өзендердің барлығы дерлік жаңбыр суымен қоректенеді. Сондықтан экваторлық белдеу арқылы ағып өтетін өзендердің суы жыл бойы мол болады, ал басқа белдеулерде ылғалдың мөлшері мен түсу мерзіміне байланысты өзен деңгейлері ауытқып отырады.
  - Материктегі ірі өзен жүйелеріне Ніл, Конго (Заир), Нигер, Замбези өзендері жатады.
- ### Ніл
- Ніл (лат. Nilus, гр. Neilos) – Африкадағы және дүние жүзіндегі ең ұзын өзен. Ұзындығы 6671 км, алабының аумағы 2870 мың км². Орташа су ағымы Асуан маңында 2600 м³/с (әр жылдары 500 м³/с - тан – 15000 м³/с - қа дейін ауытқиды). Шығыс Африка таулы үстіртінен 2000 м - ден астам биіктікте басталып, Жерорта теңізіне атырау жасап құяды. Ніл Рукарара өзені болып басталып, Кагера өзені арқылы Виктория көліне құйып, одан Виктория – Ніл деген атпен ағып шығады. Альберт көлінен кейін Альберт – Ніл, Асуа саласы қосылған жерде Бахр - әл - Жебел, Бахр - әл - Газал қосылғаннан кейін Ақ Ніл (Бахр - әл - Әбияд) деп аталады. Хартум қаласының тұсында Ақ Нілге Көгілдір Ніл қосылады да, сағасына дейін Ніл

суқұламалар жасайды. Ең ірісі – Мерчисон суқұламасы (биікт. 40 м). Таулы үстірттен шыққаннан кейін өзен аса кең, жайпақ қазаншұңқырды басып ағады. Ағысы баяулайды, арнасы тарамдарға бөлініп кетеді. Аңғарында кристалл тау жыныстары ашылған жерлерде шоңғалдар пайда болған (Хартум мен Асуанның арасында 6 шоңғал бар). Көгілдір Ніл алабында жаңбыр жазда мол жауады. Сондықтан Ніл төмен ағысында жаздағы су шығыны сабасына түскен кездегіден 5 есе асып түседі. Ніл аңғары адамзаттың ежелгі мәдениет ошақтарының бірі. Оның суы ежелден жер суаруға, кеме қатынасына, халықты сумен қамтамасыз етуге, балық аулауға пайдаланылып келеді. Ніл аңғарында Египет халқының 97%- ы тұрады. Бірнеше бөгендер мен СЭС - тер салынған (ең ірісі – Асуан СЭС - і). Кеме жүзетін су жолының ұз. 3000 км - ден асады. Жағалауында Хартум, Асуан, Каир, атырауында Александрия қалалары орналасқан.

Конго (Заир).

- Конго(Congo) (шегінде республиканың Заир Заир аталады), өзен экваториальной Африке, Заире, жарым - жарты ша оның шекараларының халықтың Конго республикасы және Анголой. Бас г. банана атлантикалық мұхитқа деген впадает. Ша бассейннің және водоносности өлшемдеріне 1 - е жерді Африке қарызға алады және 2 - е(кейін Амазонки) арада әлемде. Ұзындық 4320 километрдің(ша сырттың деректерлерінің, 4374 километр) Луалабы истока, Чамбези истока - свыше 4700 километр аудан бассейн 3691 мың км²(ша сырттың деректерлерінің, 3822 мың км²). К. бассейнi шегінде Заира(свыше ортақ оның ауданының 60%), халықтың Конго республикасы, Камеруна, центральноафриканской республиканың, Руанды, Бурунди, Танзании, Замбии және Анголы пейілді. Физико - географическом қатынаста ол Конгоның шұқырын мен ол аймақтың плоскогорьями қамашалайды. Ша құрылымның өзгешеліктерінің жазықтар 3 негізгі телімнің: сырт(истоков дейін

Көлдер

Виктория, Виктория - Ньянза, Укереве (Victoria, Victoria Nyanza), көл шығыстың Африке, баста аумақта Танзани, Кении және Уганды. Биіктікте м пейілді 1134. Аудан 68 мың км² (ша аумаққа 2 - е - кейін көлдің сырттың - әлемнің пресных көлдерінен). Наибольшая ұзындық километрлер 320, ен километрлер 275 40 ортаның тереңдіктері м (наибольшая 80 м).

Солтүстіктер, және оңтүстіктер шығыстың шағылды жағаларының низменные, мен көпшілік шығанақтардың. Батысшыл жаға биік және біте -. Жағаның сызығының ортақ ұзындығы свыше 7 мың километр ен ірі шығанақтар - Кавирондо және Спика. Көп арал, ортақ аудан 6 мың около км² (ен ірі - Укереве және Сесе аралдарының). Көл пологий тектонический прогиб Восточно - африканского жонның солтүстіктің бөлігінде, мен С. подпружено лавовым тасқынмен қарызға алады. При көлдің шұқырының білімінде Альберт және Эдуард разломов Восточно - африканской зонасының алғашқы ағынды Конгоның шұқырына бұз - орталықтың тармағында ара орта антропогенового кездің туған. Ағынның жаңа жүйесі бас бұр - Виктория (көл Африке) болды.

Назарларыңызға рахмет!!!